

B E L L E T E N

Cilt : XXXIX

EKİM 1975

Sayı : 156

SİDE'DE BASILAN AMYNTAS SİKKELERİ

Prof. Dr. SABAHAT ATLAN

Üçüncü Mithridates harbini (M.Ö. 88-85) bitirmek üzere Küçük Asya'ya gelmiş olan Roma kumandanı Pompeius, Pontos kralı Mithridates VI. Eupator'u (M.Ö. 111-63) yendikten sonra 64'de Küçük Asya'ya yeni bir şekil verirken Galatia bölgesini de ele almış ve burada oturmakta olan üç büyük Galat kabilesinden Tolistobogların başına tetrarh Deiotaros'u; Tektosagların başına tetrarh Kastor Tarkondarios'u; Trokmilerin başına ise tetrarh Brogitaros'u getirmiştir. Bu esnada bunlardan yalnız Deiotaros kral ünvanını almış¹, 59'da bu ünvan Roma senatosu tarafından da onaylanmıştır². Brogitaros'un bu ünvanı aldığı tarih 58 senesidir (T. Burgon, Num.Chron. 1846, s. 70. Wroth, BMC Galatia s. XVII). Pompeius bunları, bu sırada Galatiada yaşamakta olan 12 tetrarh ailesinin içinden seçmişti ki bundan böyle her kabilenin başında bulunan 4 tetrarh'ın yerine birisi hüküm sürecekti³. Pontos topraklarından bazı parçalar da alan Deiotaros, kısa bir zaman sonra Küçük Ermenistanı da almış ve Pompeius daha hayatta iken Galatia'nın tamamını kendi hâkimiyeti altında toplamıştır⁴.

¹ Büchner, RE VII 1, süt. 519 v.d. D. Magie, Roman Rule in Asia Minor. s. 389. H. Buchheim, Die Orientpolitik des Triumvirn M. Antonius. Heidelberg 1960, 56. Cl. E. Bosch, Quellen zur Geschichte der Stadt Ankara in Altertum. Ankara 1967. 47, 3. H. Volkmann, Der Kleine Pauly 2, 670.

² W. Wroth, BMC Galatia . . . XVIII. Magie, a. y. 1238.

³ Buchheim, a. y. 56.

⁴ RE VII 1, süt. 519 v.d. Brandis, RE VII 1, 548. Buchheim, a. y. 57. Magie, a. y. 373/74 v.d.

M.Ö. 48 tarihli Pharsalos muharebesinde Deiotaros, Pompeius tarafını tutmuş ve 6000 atının başında bizzat kendisi harbe katılmıştır⁵. 47'de ise Mısır'dan Küçük Asya'ya gelen Caesar'a Zela muharebesinde yardım etmiş, ve zaferden sonra yine onunla birlikte Batı Anadolu'ya hareket etmiştir. Buna rağmen Caesar Nikaiada bu bölge işlerini yeniden tanzim ederken, ona karşı pek sert davranmakla beraber, Küçük Ermenistan'ın büyük kısmını Kappadokia'ya; Galatia'nın Trokmilere ait olan kısmını da dostu Bergama'lı Mithridates'e vermiştir^{5a}. Fakat Deiotaros kısa bir zaman sonra Mitridates'in ölümü üzerine, bu toprakları tekrar Galatia'ya bağlamıştır⁶.

M.Ö. 44'de Caesar'ın öldürülmesinden sonra Triumvir M. Antonius ilerde Doğuda dostlara ihtiyacı olacağını düşünerek Galatia'nın o andaki durumunu olduğu gibi kabul etmiş ve Deiotaros'un ölüm tarihi olan 41 veya 40 senesine kadar Galatia'yı idare etmesine razı olmuştur⁷. Deiotaros öldükten sonra, yine Antonius tetraherh Kastor Tarkondarios'un oğlu Kastor'u Galatia kralı yapmıştır. Kastor aynı zamanda başındaki prens Attalos'un ölümü üzerine, Paphlagonia'yı da işgal etmiş ve bu durumu Roma senatosu da onaylamıştır⁸.

Kastor'un ölümünden sonra, 37/36 da Galatia'nın başına yine Antonius tarafından getirilen kral, sikkeleri bu etüdümüze konu teşkil eden Amyntas'dır⁹.

Amyntas'ı Galatiada ilk defa Kral Deiotaros I'in özel kâtibi, sivil ve askerî idarede yardımcısı ve onun güvenini kazanmış bir kişi olarak görüyoruz¹⁰. Kendisi aslında Galatialı değildir. Vatani olan Pisidia'da Antiochia ile Apollonia arasındaki topraklarını baba-

⁵ Magie, a. y. 402 (Deiotaros).

^{5a} Buchheim, a. y. 57.

⁶ Magie, a. y. 1235, 40.

⁷ Bosch, Quellen... 47,3. Buchheim ise ölüm tarihini 40 olarak kabul eder. a. y. 58. Magie, a. y. 433 e de bak.

⁸ Buchheim, a. y. 58. Bosch, Quellen... 47,3.

⁹ Duc de Luynes, Rev. Numism. 1845, 253-265. Th. Burgon, Numis Chron. VII/1846, 69 v.d. W. Wroth, BMC Galatia... XVIII. P. V. Rhoden, REI₂, 2007 (Amyntas). Brandis, RE VII 1, 549. G. F. Hill, Historical Greek Coins, 168. Magie, a. y. 426/27, 433, 434, 438, 443, 453, 1291; Buchheim, a. y. 19, 58, v.d. 66, 93 v.d. Bosch, Quellen... 47,3. Volkmann, Der Kleine Pauly 2, s. 669 (Galatia).

¹⁰ Bak. not. 9.

sından tevariüs etmiş, zengin ve kuvvetli bir adamdır¹¹. 42 de Deiotaros İ'nin bu sırada Küçük Asya'da bulunan Caesar katillerinden Brutus'a gönderdiği Galatia'lı askerlerden müteşekkil yardımcı kuvvetlerin kumandanı Amyntas'dı¹². Fakat daha Philippi muharebesi yapılmadan, başka milletlerden oluşan diğer bazı kuvvetler gibi, o da emrindeki askerlerle birlikte, Antonius ile Octavianus tarafına geçmiş ve bu harpte onlara yardım etmiştir¹³.

Bundan sonra Amyntas'ı Pisidia kralı olarak görüyoruz. Bu görev ona Antonius tarafından bir yandan Philippi muharebesinde yaptığı yardım için mükâfatlandırma, diğer taraftan 40 senesinde bütün Suriye ve Ionia'ya kadar Küçük Asya'yı işgal eden Partların geriye atılmasından sonra bu bölgenin yeniden tanzim edilmesi gerekeceğine inanmış olmasındandır. Antonius Octavianus ile yaptığı Brundisium (40) ve Misenum (39) anlaşmalarından sonra 40/39 kışını Atina'da geçirirken Parth mes'elesinin halledilmesi üzerine Suriye'ye gelmiş ve 39 senesinde yapılan diğer tayinlerin yanında¹⁴ Pisidia'da yaşayan barbar ve çapulcu kabilelerin itaat altına alınması nedeniyle Amyntas'ı da Pisidia krallığının başına getirmiştir^{14a}.

M.Ö. 37'de Octavianus ile Tarent anlaşmasını yapan Antonius Suriye'ye dönünce, 36 senesinde Parth'lara karşı yapmayı plânladığı harpten önce, Küçük Asya'da yine bazı değişiklikler yapmış ve bu arada 37/36 kışında, Galatia'nın ölen kralı Kastor'un yerine, onun çocuklarından birini değil, Pisidia kralı Amyntas'ı kral yapmış (Magie, a.y. s. 434), ayrıca Lykaonia, İsauria ve Pamphyliadan bazı kısımları da bu krallığa eklemiştir¹⁵. Böylece Amyntas'ın krallığı, Galatia'nın kuzey dağlarından Akdeniz kıyılarına kadar uzanmış

¹¹ Buchheim, a. y. 58. Amyntas'ın Makedonia'lı veya Galatia'lı olduğunu kabul edenler için: Magie, a. y. XVII, 61 e bak.

¹² Burgon, a. y. 72. Magie, a. y. 426.

¹³ Buchheim, a. y. 58. Magie, a. y. 427. Amyntas'ın ilk çarpışmadan sonra geçtiğini yazar. Burgon, Numis. Chron 1846, 72.

¹⁴ Buchheim, a. y. 66, 93.

^{14a} Domaszewski'ye göre (Geschichte der römischen Kaiser I s. 117) Antonius bunu daha 40/39 kışında Atina'da bulunduğu sırada planlamıştı. BMC Galatia . . . XVIII.

¹⁵ Buchheim, a. y. s. 59, 93. Der Kleine Pauly 2. 669. Jones, Cities of the eastern Roman provinces. Oxford 1937, 133, 413, not. 20. Rhoden, REI³, 2007. Magie, a. y. 434 ve 1284, 21.

olacaktı. Pamphylia'dan verilen kısım, bu bölgenin Side limanını içine alan doğu parçası idi. Bununla Antonius bundan sonra cereyan edecek olaylarda müttfeği Amyntas'ın kendisine hem kara hem deniz yoluyla yardım etmesini güven altına almak istemişti^{15a}. Ayrıca Amyntas'ın, Toroslar'da yapacağı harpler için kolaylıkla yardım alabileceği bir limana ihtiyacı da vardı¹⁶.

Bundan sonra Amyntas, 35 senesinde Mytilene (Midilli)'den Küçük Asya'ya geçen Sex. Pompeius'un takibi işinde vazife almış^{16a}, 31 de Antonius'un orduları yanında Actium savaşına katılmıştır¹⁷. Fakat Amyntas savaştan önce Octavianus tarafına geçtiği için¹⁸, savaştan sonra tek başına hükümdar kalan Octavianus onun Pisidia ve Galatia krallığını olduğu gibi bırakmış, ayrıca Batı, yani dağlık Kilikia'yı da bu krallığa katmıştır¹⁹. Görüyoruz ki Amyntas savaşlarda hep zayıf taraftan kuvvetli tarafa geçerek ölümüne kadar idaresi altındaki toprakları elinde tutmasını bilmiştir.

Amyntas M.Ö. 30-25 arasındaki hayatını, Kilikia ile Pisidia dağlarında yaşayan ve zaman zaman ovalık kısımlara inerek yağma ve çapulculuklarda bulunan barbar kabileleri itaat altına almak için yaptığı savaşlarla geçirmiştir. Buralarda kendisine en son verilen ödev, bu kabilelerin içinde en önemlisi olan ve Toroslar'da İsauria'nın batısında veya güney batısında yaşayan Homonadens'leri ortadan kaldırmaktı²⁰. Çünkü bunlar Lykaonia ve İsauria ile Side limanı

^{15a} Suriye ile Pamphylia limanları arasındaki deniz yolu Hellenistik devrin erken yıllarında, özellikle Antiochos III (M.ö. 223-187) zamanında büyük bir önem taşımakta idi. Kral Antiochos III, bu deniz yolunu emniyet altına almak için büyük bir ihtimalle Pamphylia şehirleri ile bu hususta bazı anlaşmalar imzalamıştı. Bu anlaşmalara göre Suriyeden Pamphylia'ya gönderilen eşya, daha sonra buradan kralın Batı Anadolu'daki mütteliklerine kara yolu ile gönderiliyordu: Chr. Böhringer, *Zur Chronologie Mittelhellenistischer Münzserien 220-160 v. chr.* 67 v. d. Yine Hellenistik devirlerde ve hattâ daha eski zamanlarda Suriye ile Pamphylia arasındaki deniz yolunun askerî ve ticarî önemi için: Cl. E. Bosch, *Pamphylia tarihine dair tetkikler*. Türk Tarih Kurumu yayınlarından V seri-No. 17 Ankara 1957. I. Pamphylia'nın deniz stratejisi bakımından önemi. 3 v. d.

¹⁶ W. M. Ramsay, *Early History of province Galatia*. *Anatolian studies for Buckler*. 201 v. d.

^{16a} Magie, a. y. 438. Domaszewski, a. y. 133. Buchheim. a. y. 59.

¹⁷ Plut. Antonius, XI, 2.

¹⁸ Plut. Ant. XIII, 3. Domaszewski, a. y. 154.

¹⁹ *Der Kleine Pauly* 2. 669. Jones, a. y. 413, not. 20 (Cilicia Tracheia).

²⁰ Yaşadıkları yer hakkında çeşitli teklifler için: Magie, a. y. 1302, ve 453 e bak.

arasında uzanan ve şehrin zenginliğini sağlayan unsurlardan birisi olan (Magie, a.y. s. 261) kara yolunu tehdit ediyorlardı. Amyntas bu kabilenin topraklarının büyük bir kısmını zaptetmiş ve başkanlarını öldürmüştü. Fakat 25'de yine bu harplerden birinde kendisi de esir edilerek öldürülünce, Galatia krallığı son bulmuş ve İmparator Augustus bu krallığın asıl Galatia ile Lykaonia kısmını birleştirerek yeni bir eyalet meydana getirmiş²¹, dağlık Kilikia, Kappadokia kralı Archelaos'a verilmiştir. Pamphylia'nın durumu ise, hâlâ münakaşalıdır²².

Galatia krallarından sikke basmış olanların başında Deiotaros (64-40) gelir. Deiotaros'un bastırıldığı ve zamanımıza kadar gelen sikkeleri bronzdandır²³. Pompeius tarafından Trokmilerin başına geçirilmiş olan Brogitaros'un bastırmış olduğu tek sikkesi ise gümüş-tendir²⁴. Her ikisinin sikkeleri üzerinde "kral" ünvanları da yer almıştır.

Amyntasın ilk sikkeleri de bronzdandır²⁵ ve bunların bir kısmı, bir çok Numizmat'ın kabul ettiği gibi, Antonius'un onu Pisidia kralı yaptığı 39 senesinde veya bunu takibeden yıllarda, bir Pisidia şehri olan Kremna'da basılmıştır²⁶. Bu sikkelerin bazıları üzerinde Amyntas'ın ismi ve kral ünvanı mevcuttur. Fakat bazılarında yoktur.

²¹ Der Kleine Pauly 2, 669. Bosch, Quellen... 47, 3.

²² Bu husustaki teklif ve tartışmalar için: Magie, a. y. 453 ve 1303, 2.

²³ V. Sallet, ZfN XII, 371. Mionnet, IV, 406, 16. BMC Galatia... XVII ve I, 1. Lev. I, 1. Head, HN², 746. SNG V. Aulock, 6099-6103. Nachträge IV, Heft 18, 8719.

²⁴ Mionnet IX, 12; Suppl. VII, pl. XIII 3. Reinach, Rev. Numis. 1891, 385. BMC Galatia... XVII. Head, HN², 747. Magie, a. y. 1235, XV, 40 a da bak.

²⁵ Imhoof-Blumer, Monnaies grecques. 416, 176. KM II s. 498, 1. BMC Galatia... XVIII, 3/4, 8-16. Head, HN² 707 (Kremna) ve s. 747. Macdonald, Hunterian Cat. III, 507, 1-5. Forrer, Weber Cat. III, 7763-7767. SNG Cop. 96-103. SNG v. Aulock 6106-6112. Nachträge IV 8920.

²⁶ BMC Galatia... XVIII, 4, 10, Lev. I 9. BMC Lycia... CI. HN², 707 747. M.Ö. 39 da Kremna Amyntas'ın elindedir: Strabon XII, 569. Ruge, REX, I, 2, 1708 (Kremna). Magie, a. y. 458. Hem Kremna, hem de Amyntas'ın müşterek tipli sikkelerinin önyüzlerinde, Petasos'lu Hermes başı, arka yüzlerde kanatlı Kerykeion vardır: BMC Galatia... 4, 6. Head, HN², 774. SNG v. Aulock 5081. Amyntas'ın diğer bronz sikkelerinde sağa d. yürüyen vaziyette resmedilmiş arslan (BMC Galatia... 3, 8-13) Kremna sikkelerinde (SNG v. Aulock 5076-5079) sağa sıçrayan arslanın ön kısmı şeklindedir.

Buna rağmen bu sikkelerin yine de Amyntas'a ait olduklarının kabul edilmesinin sebebi, sikkelerin üzerindeki tiplerin eşitliği ve ön veya arka yüzlerindeki monogramların "kral Amyntas" şeklinde çözülmüş olmasıdır²⁷.

Kral Amyntas'ın stater ve hekte olarak basılmış tipleri, tetradrahmilerininkilerle eşit olan altın sikkeleri ise, genellikle modern zamanlarda yapılmış sahte sikkeler olarak kabul edilmektedir²⁸.

Amyntas'ın asıl önemli olan sikkeleri, krallığının en önemli şehri olan Side'de, bu şehrin bu sırada basmakta olduğu tetradrahmilerinin tipleri ve sistemiyle (Attika sistemi) basılmış olan gümüş tetradrahmidir. Side'nin çok meşhur ve yaygın olan bu tetradrahmi ve drahmilerinin ön yüzünde İskender staterlerinde olduğu gibi, şehrin baş tanrıçası olan Athena'nın sağa dönük, üç sorguçlu korinth miğferli başı vardır. Bu tanrıça'nın limana hâkim bir yerde (Mermerlik) ve Apollo tapınağı yanındaki tapınağı, 1947-1967 yılları arasında yapılan kazılarla (A. M. Mansel, Die Ruinen Von Side, s. 77) ortaya çıkarılmıştır. Sikkelerin arka yüzünde ise, sola doğru bazen hızla, bazen daha yavaş yürüyen, hiton ve himation ile giyimli zafer tanrıçası olan Nike tasvir edilmiştir. Nike'nin ileriye uzattığı sağ elinde çelenk, sol eli Nike'nin kalça kısmını saran ve uçları sol tarafta toplanmış olan himation'u tutar. Sol boşlukta şehrin simgesi olan mar (= Side) ve yıllık memurlarının isimlerinin ilk iki, üç dört veya beş harfi yer almıştır (Lev I A-H, II I-K). Bu tetradrahmilerin ilk basılmış olanlarının bazılarında memur isimlerinin yanında miğfer, çelenk ve şimşek demeti gibi semboller de yer almıştır.

Sidenin bu meşhur tetradrahmilerinin kısa bir zaman öncesine kadar hemen bütün Numizmatlar tarafından M. Ö. 190-36 arasında basıldıkları kabul edildikleri için, hemen belli başlı bütün sikke kataloglarında bu tarihler arasına konmuşlardır²⁹. 190 tarihi, bütün Küçük Asya'ya hâkim olan Seleukoslar kralı Antiochos III (223-187)

²⁷ BMC Galatia ... 3, 12, 13 ve not. Amyntas bronz sikkelerinin tipleri ve bu tiplere göre çeşitli şehirlerde basılabilecekleri hususundaki teklifler için, Rev. Numis. 1845 260 v.d.

²⁸ BMC Galatia ... XVIII v. d. Head, HN², 747. Babelon, Cat. de la Collection de Luynes III, 2793, 2794. Weber Cat. III, 7761. BM. A Guide to the principal Coins of the Greek. Londra 1932. 80, 13. Bak. ZfN I/1874, 334.

²⁹ BMC Lycia ... 146-150. No. 20-58; 293/94, No. 28A-58A. Head, HN², 704. Hill, Historical Greek Coins. Chikago 1966, 169.

ile Romalılar arasında Manisa (Magnesia ad Sipylum) ovasında yapılan meydan muharebesinin tarihidir³⁰. Suriye kralı bu muharebede büyük bir yenilgiye uğramış ve 188 de yapılan Apameia (Dinar) barış anlaşması ile Torosların kuzeyinde kalan bütün topraklarını kaybetmiştir. Bu muharebeden önce Roma, Yunanistan ve Küçük Asya'daki grek şehirlerine kendi taraflarına geçtikleri takdirde savaştan sonra özerkliklerine kavuşturulacaklarını vaatetmiş olduğu için, Apameia'dan sonra buna kavuşmuş olan Yunanistan ve Küçük Asya'daki 40'a yakın şehir bu özerkliği belirtmek maksadıyla, büyük gümüş tetradrahmiler basmışlardır³¹. İşte Numizmatlara göre Side'nin tetradrahmileri de aynı nedenlerle bu tarihlerde basılmaya başlamıştır. 36 tarihi ise, Galatia kralı Amyntas'ın Side'yi ele geçirdiği ve burada kendi sikkelerini basmağa başladığı için, şehir darplarının son bulunduğu tarihtir.

Ancak son zamanlarda özellikle definelere dayanılarak yapılan araştırmalara göre³², Side tetradrahmileri 205-190 arasında basılmıştır ve 190 tarihi şimdiye kadar yapıldığı gibi, bu sikkelerin başladığı değil, son bulunduğu tarihtir. Bu tarihte Side'de Eponym olan ve sikkeler üzerinde yer alan memurun adı Kleuchares'dir ve ismi sikkeler üzerinde KAE, KAEY veya KAE YX şeklinde gösterilmiştir. Fakat bu memur isminin bulunduğu sikkelerin sayısı o kadar çok ve aralarında stil, teknik ve ağırlık bakımından o kadar büyük ayrılıklar vardır ki hepsinin aynı zamanda basılmış olmalarına imkân yoktur (Lev. I A-H, II I-O). Bu sebepten KAE X lü sikkeler uzun zamandanberi 1- KAE XI li, 2- KAEYX— II li sikkeler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır³³. Bu taksimi ilk defa yapan Regling'e göre birinci grup (Lev. I A-C) 2. yüzyılda, KAEYX-II ise 1. yüzyılın 2. yarısı yani Amyntas zamanında basılmıştır (Lev. II I-O). Fakat geç gruba ait olması gerekenlerden birisi olan D, son zaman-

³⁰ Atlan, Roma Tarihinin Ana Hatları. I. Cumhuriyet devri, İstanbul 1970. 92.

³¹ K. Regling, Einleitung in die Altertumswissenschaft. Band II Heft : 2 Münzkunde 1930 Berlin. 18. BM. A Guide to the ... 70/71. Lev. 39 ve 40.

³² P. R. Franke, Ath. Mitteilungen 1961 (LXX VII) s. 201. H. Seyrig, Rev. Numis. 6. Serie - Tome V. 1963, 57 v. d. Chr. Bochringer, a. y. 63. Yalnız geçen yüzyılda bir defineyi neşreden Th. Burgon, Side tetradrahmilerinin (Numis. Chron. 1846) Suriye kralı Antiochos III (223-187) zamanında basılmış, olduklarını yazmıştır.

³³ K. Regling, ZfN 38/1928, 26/27. Noe, A Bibliography of Greek Coins Hoards. 1937 New York. No. 116.

larda ortaya çıkan ve 150 sıralarında gömülmüş Küçük Asya menşeli bir definde bulunmuştur. Binaenaleyh bu sikkelerin bu tarihte veya biraz evvel basılmış olmaları lâzımdır³⁴. Lev. II I-O ile gösterilmiş olanlar teknik, üslûp eşitliği ağırlıkları ve bazılarının geçen yüzyılda Anadolu'da bulunmuş bir definde^{34a} Amyntas sikkeleri ile bir arada görünmüş olmaları ve hattâ bunlara ait bir önyüz kalıbının (Lev. II O) Amyntas sikkeleri için de kullanılmış olması yüzünden, Amyntas sikkelerinden bir az önce veya Amyntas zamanında basılmış olmaları gerekmektedir. Buna göre E-H ile göstermiş olduğumuz Side tetradrahmileri 150 ile 37/36 arasında, fakat her halde ikinci tarihe daha yakın bir zamanda tedavüle çıkarılmışlardır³⁵. Çünkü bunların stillerinin daha kaba ve çirkin olmalarına rağmen, işçilik ve ağırlık bakımından (Amyntas sikkelerinin bir kaçı dışında ağırlıkları, Side'nin KΛEY—XII li sikkeleri gibi 15,98-15,40 arasında değişir) yine de bu gruba daha yakın görünmektedirler.

Amyntas tetradrahmileri, eski çağlardan kalma diğer grek sikkelerine nazaran oldukça geç bir tarihte, 1845 lerde Küçük Asya'da bulunmuş bir definde ortaya çıkmışlar (Noe, Greek Coin Hoards No. 72) ve aynı tarihte Duc de Luynes ve Th. Burgon tarafından ayrı ayrı yapılan etüdlerle ilim dünyasına tanıtılmışlardır³⁶. Noe 72 ye göre definde bulunan 500 civarındaki gümüş sikkeden ibaret olan bu definde en azından 5'i Amyntas'ın, ikisi de Side tetradrahmilerinin kralın buraya gelmesinden biraz önce basmakta olduğu tetradrahmilerdendir. Bu kadar geç ortaya çıkmalarına rağmen bu gün çeşitli müzelerde bulunan sayıları azımlanacak durumda değildir. Buna rağmen resmî sikke koleksiyonlarının bazılarında sayıları

³⁴ Boehrnger, a. y. 183, No. 10. 1962 Küçük Asya definesi No. 5-8 Lev. 40.

^{34a} Duc de Luynes, Rev. Numis. 1845, s. 233 v. d. Th. Burgon, Numis Chron. 1846, s. 69 v. d. Not. 72.

³⁵ Fakat Mısır'da bulunmuş ve M.Ö. 60/59 da gömülmüş olması gereken bir definde Kleuch'lu sikkelerin her iki şeklide bulunmaktadır: Regling, ZfN 38/-1928, 127. Fakat bu defineyi ilk olarak yayımlayan Dutilh, JIA, 148 v. d. sikkelerin resimlerini vermediği için, Kleuch II içine girmesi lâzım gelenlerin (Lev. I E-H; II, I-O) hangileri olduğunu tespit edemiyoruz. Eğer bu mümkün olsaydı, belki de Lev. I E-H'nın M.Ö. 60 dan önce basılmış olacağını kat'î olarak söyleyebilecektik.

³⁶ Duc de Luynes, Rev. Numis. 1845, 233 v.d. Th. Burgon, Num. Chron. 1846, 69 v. d.

fazla (British Museumda 7; Berlin'de 18), bazılarında hiç yoktur (İstanbul, Viyana, Glasgow, Boston gibi)^{36a}.

Buna rağmen benim mulaj ve satış kataloglarındaki resimlerinden faydalandığım ve kataloga geçirdiğim Amyntas tetradrahmilerinin sayısı 98'dir *. M.Ö. 37-25 arasında, yani 13 sene içinde basılmış olmaları gereken bu sikkelerin baskısında 6 önyüz kalıbı ile 33 arkayüz kalıbı kullanılmıştır³⁷. Bu miktar bu kadar kısa bir zaman için azımsanacak bir sayı değildir. Çok daha çabuk yıpranan arkayüz kalıbının sayısı da, zamanında bu sikkelerin bol miktarda basılmış olduğunu göstermektedir. Ortalama her önyüz kalıbına 6 arkayüz kalıbı düşmektedir.

6 önyüz kalıbının birbirini takip zorunluğu, 33 arkayüz kalıbının eşit kalıplarla birbirine bağlanması sonucunda elde edilmiştir. Böylece Ö₁ ile Ö₂ birbirine A₁ ile A₈; Ö₂ ile Ö₃, A₈ ile A₁₁; Ö₁ ile basılmış sikkeler Ö₃ e A₄ ile; Ö₁, Ö₂ ve Ö₃, Ö₄ ile basılmış olanlara A₈ ile bağlıdır. Ö₄ lü sikkeleri Ö₅ lilere A₁₉ bağlar. Ö₆ ile basılmış seri, kendinden önceki Ö₅ e yalnız bir arkayüz (A₂₂) ile bağlı olduğu için, Amyntas sikkelerinin sonuncuları olarak kabul edilmiştir. Bu duruma dayanarak Amyntas sikkelerinin tek bir atelyede basıldıklarını ve bir arkayüz kalıbı iyice eskiyip atılmadan bir yenisinin kesildiğini söyleyebiliriz.

Önyüzüne AΔ mongramı, arka yüzüne de IB = 12 rakkamı ilâve edilmiş olan No. 24, No. 23 ün kalıplarıyla basılmış bir sikkedir. Bu sebepten katalogda No. 22 ile 23 ün önyüzleri Ö₄, monogram ilâve edilmiş önyüzlerde (24-28) Ö₄^a ile; arkayüzler ise A₁₇, A₁₇^a şeklinde gösterilmişlerdir. Amyntas'ın daha önce başka şehirlerde

^{36a} Fakat mevcut koleksiyonların bir çoğundan Mulaj isteyemediğimi, istediklerinden bazılarının, yazılarıma cevap vermediklerini belirtmek isterim.

* Satış Kataloglarında rastladığım, fakat resimleri olmadığı için buradaki Katalog'uma alamadıklarımın sayısı da bir hayli kabarıktır.

³⁷ Side darphanesinde M. Ö. 328-317 arasında basılmış olan Büyük İskender ve kardeşi Philippus III. stater, tetradrahmi ve drahmilerinden benim elde edebildiklerimin sayısı: İskender 4 stater, 1 tetradrahmi; philippus III: 1 tetradrahmi, 15 drahmidir. Staterler için 2 önyüz, 3 arkayüz; Philippus'un drahmileri için: 10 önyüz, 12 arkayüz kalıbı kullanılmıştır. Bak: Atlan, Sidede basılmış İskender tipli sikkeler. Belleten, cilt XXXI sayı 124 (Ekim 1967) s. 483-511. lev. 1, 2. Almanca-Türkçe. Arkaik, klasik ve hellenistik devirlerde çeşitli devletlerde, değişik tarihler arasında sikkelerde kullanılmış ön ve arkayüz kalıplarının sayısı için: P. R. Franke M. Hirmer, Die griechische Münze. 28.

basılmış bakır sikkelerinin de ön ve arka yüzlerine çeşitli monogramlar konmuş ve bunların bir kısmı “kral Amyntas” olarak çözülmüştür (krşl. dipnot 27). Fakat buradaki önyüz monogramı onlara pek benzememektedir. Esasen bu ünvan ve isim burada yazı ile gösterilmiştir. Binaenaleyh bu monogramın daha başka bir çözümü olmalıdır. (De Luynes. Rev. Numis, 1845, s. 263/64 de bunu Magydos olarak çözmek ister. krşl. ZfNI/1874, s. 333). Arkayüzdeki IB = 12 rakkamı büyük bir ihtimalle kralın 12. saltanat senesini göstermektedir. Böyle bir sayı, diğer bir Galatia kralı olan Brogitaros’un unikum olan bir gümüş sikkесinin arka yüzünde kesit kısmında yer almış ve bu da kralın 6. cı saltanat yılı olarak değerlendirilmiştir^{37a}. Kappadokia gümüş veya bakır sikkeleri (BMC Galatia... s. XXXV/VII, s. 31 v.d) ile Mısır’da İskenderiye’de basılan İmparator sikkeleri üzerinde de aynı şey yapılmıştır. 37/36 senesinde, yani Pers harplerine gitmeden önce Antonius tarafından Galatia krallığı başına getirilen ve bu sırada diğer bölgeler ile birlikte, Pamphylia’nın Side ile birlikte doğu kısmını da alan Kral Amyntas’ın 12. saltanat senesi, M.Ö. 25’in onun ölümünden önceki aylara rastlar. Şu halde No. 1-23, M.Ö. 37-25 arasında; No. 24-43 de 25 senesinin onun ölüm gününden önceki aylarında basılmış olmalıdır. Çünkü 6 önyüz kalıbının üçü bu devrede değişmiştir.

Side ile birlikte doğu Pamphylia, Galatia’ya verildiği esnada şehir otonomisine sahipti ve yukardanberi bahsettiğimiz KAEYX—II li sikkelerini basmakta idi (Lev. II I-K). Fakat K’nın baskısından hemen sonra, 205 denberi basılagelmekte olan tetradrahmilerin arkayüzlerindeki Nike de ilk defa büyük bir değişiklik yapılmış ve sağ elindeki çelengin yerini, krali bir diadem almıştır (Lev. II L-O). Bu değişikliği Side yetkilileri şehrin Galatia kralına verildiğini öğrenmeleri üzerine muhtemelen yaklaşmakta olan krala hoş görünmek için yapmışlardır. Fakat kral şehre girdiği anda, Side darphanesini kendi adına bastırmayı düşündüğü sikkeleri için kullanmaya karar verince, Side şehir sikkelerinin baskısı durmuş, ve Amyntas’ın kiler hemen başlamıştır. Bunu kralın ilk sikkeleri için bir Side önyüz kalıbının kullanılmış olması göstermektedir (Lev. II, O).

^{37a} BMC Galatia... XVII. Bu sikkenin arkayüzünde saltanat senesini gösteren [(=6) rakkamından başka, iki monogram vardır. Bundan başka Deiotaros’a ait bronz bir sikkenin arkayüzünde kralın adı yine monogramla gösterilmiştir: SNG V. Aulock, Nachträge IV 8719.

Amyntas gümüş tetradrahmileri, Sideninkilerin arka yüzlerinde yapılan değişikliklerle meydana gelmiştir. Evvelâ bunların Sideye ait olduğunu gösteren nar ortadan kalkmış, onun yerini "kral Amyntas'ın = ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ" yazısı almıştır. Nike artık sağ elinde çelenk değil, Hellenistik devir krallarının başlarına, hattâ bazen miğferleri üzerine bağladıkları uçları püsküllü kralî bir diadem'in çeşitli şekillerde bağlandığı kını içinde bir kılıç (Lev. II, 1-3, III, 9) veya asâ (No. 4-43) tutmaktadır. Kılıç, bütün ömrü harp etmekle geçmiş ve çeşitli savaflara katılmış bir kralın zaferlerini gösteren bir Nike'nin eline verilmesi, çok yerinde bir olaydır. Böyle kını içinde bir kılıç motifi, Galatia kralı Deiotaros'un bastırıldığı bronz bir sikkelerinin arkayüzünde bir kartalın ayakları altında yer aldığı gibi³⁸, Pontus'un kral Mithridates VI. Eupator (111-63) zamanında basılmış birçok şehrin bronz sikkelerinin de arkayüz tipidir³⁹. Kılıca veya asâyâ bir kral diademinin bağlanma motifine, Galatia ile birlikte başka şehirlerde ve memleketlerde çeşitli cisimlere bağlanmış olarak rastlamaktayız. Galatia da Amyntas sikkelerinde kılıç dışında asâyâ; Deiotaros'un bronz bir sikkesinde⁴⁰ ve Mısır'ın ptolemaioslar devri kral veya kraliçelerin genellikle altın sikkeleri üzerinde tek veya çift bereket boynuzuna⁴¹ bağlanması ile, kazanılan zaferin, memleketteki bolluk ve bereketin doğrudan doğruya söz konusu olan kral veya kraliçeye ait olduğu bir kere daha belirtmek istenmiştir⁴².

A8 e gelince; (Lev. VIII) bu kalıpta Nike'nin başı bir fil postunun içine alınmıştır ve bunun için de enteresandır. Grekler fili bir harp silâhı olarak ilk defa Büyük İskender'in Pers Büyük Kralı Darcios III ile Gaugamela (M.Ö. 331) mevkiinde yaptıkları muharebede tanımışlardır. Ondan sonra fil, hellenistik devri krallıkları ordularının hemen çoğunda önemli silâhlarından birisi olmuş, oradan Kartaca ve Roma'ya geçmiş ve bu sonuncuda yalnız harplerde

³⁸ BMC Galatia . . . . 1, 1, Lev. I, 1.

³⁹ Head, HN², 502,2 krşl. BMC Pontus . . . Lev. I₂, III. 4,6.

⁴⁰ SNG v. Auloch, Nachträge IV 8719.

⁴¹ Seltman, Greek Coins, lev. LI, 1, 3, LVIII 6, 8-10.

⁴² Kralî Diadem'in veya Taenia'nın çeşitli cisimler ve tanrı sembollerine bağlanmaları hususunda bak: L. Anson, Numismata Graeca. Greek Coins Types. Part II, IV, Lev. II, V, VI-VIII, XIII (çifte balta, Herakles sopası, Thyrsos ve diğerleri).

değil, circus oyunlarında da kullanılmıştır⁴³. Bu olayın sonucunda fil bu devletlerin diğer san'at eserlerinde (zafer takları üzerinde, fresklerde, av sahneli mozayıklarda ve Cemme'lerde) olduğu gibi, bastırdıkları sikkeler üzerinde de çeşitli şekillerde tam (bazan yalnız, bazen iki veya dörtlü olarak zafer veya ölüm arabalarını çekerlerken) veya yalnız başları tasvir edilmeye başlanmıştır⁴⁴.

Bir kral başının fil postu içinde tasvir edilmesi şekline ilk defa Mısır'da Ptolemaios I (303-285) devrinde rastlıyoruz. Burada gümüş tetradrahmiler evvelâ İskender tipleriyle basılmış, sonra ilk defa 316 ya tarihlenen bir tetradrahmi üzerinde Büyük İskender'in başı bir fil postu içinde gösterilmiştir, her halde kralın Hint seferini hatırlatması maksadıyla (Lev VIIIa)⁴⁵. Bundan sonra yine İskender'in başı, Seleukoslar kralı Seleukos I Nikator'un (312-280) Doğuda (Babil?) basılmış altın bir çift staterinin önyüzünde Mısır'dakine benzer şekilde tasvir edilmiştir (Lev. VIII b). Basıldığı tarih 306 dan biraz öncedir. Yine Doğuda bunları takip eden bir tarihte başı bir fil postu içinde gösterilen Kral, Hind-Baktria devleti kralı Demetrios'tur (Lev. VIII c)⁴⁶. Demetrios her halde Hindistan'a yaptığı seferi hatırlatmak maksadıyla sikkesinde başını İskender gibi, bir fil postu içinde tasvir ettirmiştir (M.Ö. 190).

Batı Akdeniz memleketleri içinde böyle bir başın tasvirine ilk olarak Sicilya'da Syraguz tiranı Agathokles (317-289) zamanında rastlıyoruz^{46a}. Agatokles 310 da Afrika'da Kartaca'ya karşı

⁴³ Wellmann, REV², 2248-2257 (Elephant). William Gowers - H. H. Scullard Hannibals Elephants again. Num. Chron. 1950, vol. X. Serie VII, 271 v. d. lev. XVI, XVII. Will. Richter, Elephant. Der Kleine Pauly 2, 235/6.

⁴⁴ Imhoof - Blumer, Tier-und Pflanzenbilder auf Münzen und Gemmen des klassischen Altertums. Leipzig 1889, 24 v. d. lev IV (Sikkeler); 117, lev. XIX (Gemmeler). BM. A Guide . . . lev. 33, 13. Antiochos III (223-187); lev. 37 1, 2, (İspanya'da Kartacalılar tarafından basılmışlardır lev. 43, 30 (Jugurtha (118-106)); lev. 46, 15 Mauretania kralı Juba II (M. Ö. 25- M. S. 23); M. V. Bahrfield, Die röm. Goldmünzprägung Während der Republik und unter Augustus. Halle 1923.

⁴⁵ Seltman, Greek Coins. lev. VIII 1, 2 (1=316; 2=305). Krşl. Hill, Historical Greek Coins. No. 61, Lev. VIII. Burada İskender'in başının fil postu içinde gösterilmesinin sebebi, onu Mısır ile irtibata getirmek içindir.

⁴⁶ Seltman, a. y. 234, lev. LV, 1.

^{46a} Hill, a. y. No. 65. lev. VIII. Seltman, a. y 223, 246 lev. LX, 5. A. R. Bellinger - M. A. Berlincourt, Victory as a Coin Type. NNM, No. 149. New York 1962, 24, Lev. VI, 7.

barbetmiş, bu sırada dostu Mısır Kralı Ptolemaios I den de yardım görmüştür. Hellenistik devir kralları gibi o da 304 de "kral" ünvanını almıştır. Söz konusu olan sikke (Lev. VIII d), 8,45 gr. ağırlığında altın bir staterdir ve bugün Viyana Müzeleri sikke koleksiyonunda bulunmaktadır. Üzerinde henüz kral ünvanı bulunmadığı için M.Ö. 310-304 arasında Afrika'da veya 307 de Sicilya'ya döndükten sonra Syrakuz'da basılmıştır. Bu sikke üzerinde Afrika'yı temsil eden kadın başı bir fil başının postu içinde gösterilmiştir ve Seltman'a göre bu tip, bu sırada gayet iyi ilişkilerde bulunduğu Mısır'dan, yani Ptolemaios I'in İskender başını bir fil postu içinde gösteren gümüş tetradrahmiden alınmıştır.

Bu tarihten sonra Roma Cumhuriyet devri sikkeleri üzerinde Afrika ve İskenderiye fil postu içinde kadın başı ile gösterilmişlerdir. Bu devirde basılanların hemen hepsi Consul sikkeleridir ve bunların muhakkak Afrika ile ilgileri olmuştur⁴⁷. Caesar'a karşı olan Pompeius taraftarlarının bu çeşit sikkeleri olduğu gibi, Caesar'ı öldürenlerin ve onların taraftarlarının da başında fil postu ile tasvir edilmiş (44-35) Afrika büstlü sikkeleri de vardır⁴⁸. İmparatorluk devrinde durum aynıdır. Hadrianus'un (117-138) Doğu gezilerini canlandırmak amacıyla Roma'da basılan hatıra sikkelerinden birinde Mısır gezisi, bir nehir tanrısı gibi uzanıp yatmış Afrika'nın (Lev. VIII f) başında yine fil postu vardır ve bunun hortumu yukarıya doğru, Side'de basılmış Amyntas sikkeleri Nikesinde (No. 8) olduğu şekilde kaldırılmıştır⁴⁹.

⁴⁷ Gruber, BMC II, 464, Lev. 13, 20. Gn. Pompeius'un 61 de Doğuda (Ephesos?) basılmış bir Aureus'unun önyüzünde fil postu içinde Afrika vardır. Bu sikke Pompeius Magnus'un propractor olarak Kuzey Afrikada yaptığı harbi (M.Ö. 81) gösterir. Bu sikke Pompeius'ın kendi adına bastırıldığı sikkelerden biridir, diğerleri ölümünden sonra basılmıştır. s. 7. A. Cahn-A. Hess Nachf, Sammlung Ernst Justus Haeblerlin 1933, Frankfurt am Main. 139, No. 2630, 2635-2638. Bunlar 45/44 de İspanya legatı olan, daha önce Afrika'da Caesar ile harpler yapmış Pompeius taraftarlarından Q. Metellus Scipio Imp'a aittirler. krşl. BMC II 572, 574-krşl. satış kataloğu Kress, No. 92 (Lev. VIII e) 5, 322 (49-44 arası). Gruber, MBC I 552, 4191 (L. Cestius ile C. Norbanus'un M. Ö. 49-44 de Romada basılmış bir Aureus. önyüzde Afrika büstü sağa, başı fil postu içinde,

⁴⁸ Sammlung Haeblerlin. No. 2899 = BMC II 578, 28. M. Ö. 44-35) (a. Cornuficius 42).

⁴⁹ Satış Kat. Glendining 1952. No. 2475.

A8 bütün eski çağ eserleri içinde Nike başını fil postu içinde gösteren tek örnektir⁵⁰. Amyntas'ın Afrika ile herhangi bir ilişkisi olmamıştır. Bunu ancak Amyntas'ın ya ordusunda fil kullanan bir düşmana karşı kazandığı bir harbi veya kendi ordusunda kullanılan fillerin ona kazandırdığı bir zaferi belirtmek için koydurduğu şeklinde değerlendirebiliriz, ama bu hususta da kat'î bir bilgimiz yoktur. En son ihtimal olarak bu kalıbı hazırlayan kalıpcının cecdadı içinde Afrika ile yakın ilgisi olan birinin bulunmuş ve kalıpcının bunu hatırlamış olmasını ve yahut ta herhangi bir yerden meselâ bir Consul sikkesi üzerindeki Afrika başından (Bak. Not. 41) kopye etmiş olacağını kabul etmemiz gerekmektedir.

A8, Amyntas tetradrahmileri için bu şekilde kesilen tek kalıptır ve her önyüz serisinde Ö4, Ö5 ve Ö6 ile basılanlar hariç, bu kalıp kullanılmıştır. Herhalde bu gruplar basılırken A8 kullanılmayacak kadar eskimiş bulunuyordu ve bunun için de baskıdan çıkarılmıştır.

Arkayüzler daha başlangıçta belirttiğimiz gibi, Nikemın giyimi, saçların taranışı, hiton ve peplos'un işlenişi ile, Side tetradrahmileri Nike'sinin aynıdır. Yalnız bu sonuncularda Nike bazen sola daha hızlı hareket ettiğinden, hiton'un etek kıvrımları arkaya daha frzla uçmaktadır. Bütün bunlar Amyntas tetradrahmilerinin kalıplarının Side'de aynı darphanede ve aynı san'atkârlar tarafından hazırlandığını göstermeye yeterlidir.

Sikkelerin ön yüzlerine gelince; bunlar'da son Side tetradrahmilerinin teknik ve stilindedirler. Ö1, Lev. II O nun ön yüzüdür ve bu kalıp Amyntas sikkelerini son Side tetradrahmilerine bağlamaktadır. Ö2 ve Ö3, özellikle saçların taranması bakımından Lev. II İ ve M in ön yüzlerine benzer. Yalnız bu Amyntas sikkelerinde Athena daha güler yüzlüdür. Ö4, miğferin ve sorguç uçlarının işlenmesi bakımından L in (Lev. II) önyüzüne; Ö5 yine aynı hususlardan K nın; Ö6 da çenesi daha öne uzatılmış olmasına rağmen N nin (Lev. II) önyüzüyle benzerlik gösterir.

⁵⁰ Bellinger-Berlincourt, "Victory as a Coin Type" isimli kitabında ne Side tetradrahmileri, ne de Amyntas'ın Nike'sine yer verilmemiştir. Imhoof'un Tier-und pflanzenbilder adlı kitabında ne sikkelerde ne de tetkik ettiği Gemmeler üzerinde fil postu başlı bir Nike söz konusu edilmemiştir.

Amyntas, dışardan gelerek Side'de kendi adına sikke basan kralların dördüncüsüdür:

- 1 — Lykia dinastı Artumpara (M.Ö. 370)⁵¹.
- 2 — Büyük İskender (M.Ö. 328-323).
- 3 — Kardeşi Philippos III (M.Ö. 323-317)⁵².
- 4 — Galatia kralı Amyntas (M.Ö. 37/36-25).

SİKKELERİN KATALOĞU *

Ö Athena başı sağa, başında üç sorguçlu korinth miğferi, miğfer yüzlüğü-
nün enseye kıvrıldığı yerde ve kulağın üst kısmında köşeleri sert veya
yuvarlanmış dikdörtgen düğmeye benzer bir kabartma, bunun hemen
sağ tarafında yer almış küçük bir saç dalgası, sol ve alt kısmında es şeklinde
kıvrılmış bir bukle; saçların diğer kısmı soldan sağa bükülen dalgalar
halinde ensede aşağıya düşmüştür.

A ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΜΥΝΤΟΥ sağdan sola yürüyen bir Nike, saçları arkaya
taranmış ve uçları ensede bir topuz halinde toplanmış, başında diadem,
üzerinde ayak bileklerine kadar inen, göğüslerin altından kemerlenmiş,
yürüyüş halinde olduğu için arkada pililer yaparak dalgalanan ince ve
kolsuz bir hiton, bunun üzerinde vücudun kalçalar kısmını sardıktan
sonra uçları sol tarafta toplanıp sol kola dolandıktan sonra aşağıya sarkmış
bir himation vardır. Sol kanat bütünü ile, sağ kanat bazen sağ omuz
üzerinden biraz, bazen hiç gösterilmemiştir. Sol el himation'un uçlarını,
ileriye uzatılmış, bileğinde bir bilezik bulunan sağ el, bir kurali diadem
çeşitli şekillerde bağlanmış, kını içinde bir kılıç veya asâ tutar. Yazı
sikkelerin hepsinde aynı yerde ve aynı şekilde yazılmıştır.

1 Ö: O ile aynı kalıptan.

A1 Nike kını içinde kılıç tutar.

1. 16,005. Londra. BMC 7, lev. I 4.

2. 15,79. Berlin.

Lev. II

⁵¹ Atlan, Eine in Side geprägte lykische Münze. *Anatolia III* (1958) 89-95.
lev. XIX. V. Türk Tarih Kongresi. 45 v. d. lev. XX.

⁵² Atlan, Side'de basılmış İskender tipli sikkeler - Die in Side geprägten Mün-
zen mit Alexandertypen. *Bulleten, Cilt XXXI*, sayı 124 (Ekim 1967) 483-511,
Lev. I-II.

* Hepsi gümüştür. Bu etüdü hazırlayabilmem için, kendilerinden rica ettiğim
mulajları gönderen ANS, (New York,) Berlin, Brüksel, Cambridge, Den Haag, Kopen-
hag, Londra, Münih, Oxford, Paris, Vatikan Müzeleri yetkililerine burada teşekkür
etmeyi, yapılması gereken bir borç sayıyorum. Almanca metinde Ö = V; A = R dir.

- 2 Ö1 Aynı kalıp.
 A2 A1 in aynı, fakat sağ kanat hiç gösterilmemiş.
 1. 15,98: Paris. Waddington 67,3
 2. 15,89 Berlin. C. R. Fox
 3. 15,78 A N S. New York Lev. II
 4. 15,67 Berlin. B. Friedlaender 1861
 5. 15,43 Brüksel.
- 3 Ö1 Aynı kalıp.
 A3 A2 ye benzer, yalnız himation uçlarını tutuş şekli biraz başka, hitonun alt pilileri dört, kılıc'a bağlanan diademin uçları sola kıvrılmış.
 1. 15,595 Berlin. Imhoof-Blumer Lev. II
- 4 Ö1 Aynı kalıp.
 A4 Arkada saç uçlarını toplama şekli bir az başka, hiton 5 pilili, himation uçları değişik toplanmış, sağ el, kılıç yerine asâ tutar, asâ ince bir helezon tarzında bükülmüş, yukarı ucu iki yaprak arasında bir yuvarlak ile son bulmuş, alt ucun biraz yukarısında biri küçük, diğeri büyük iki halka arasında küçük bir boncuk var. Buna bağlanmış diademin uçları sola dönük.
 1. 15,96 Münich.
 2. 15,96 Vatikan. Lev. III
 3. 15,91 Riechmann I (1921) 928.
 4. 15,87 Londra. BMC 2,6.
 5. 15,79 Berlin. Danenberg
- 5 Ö1 Aynı kalıp.
 A5 A4 e benzer, ufak değişiklikler himation ve diademin kıvrılışında.
 1. 15,98. Paris.
 2. 15,75 Den Haag Lev. III
- 6 Ö1 Aynı kalıp,
 A6 Nike'nin kanat işlenişi, himation uçlarının eli göstermeyecek şekilde dökülüşü ve diademin asâya dolanışı değişik.
 1. 15,68 Oxford Lev. III
- 7 Ö1 Aynı kalıp.
 A7 Kanat, himation ve hiton kıvrımları daha fazla, diadem asâya üç defa dolanmış.
 1. 15,62 Naville V, 2779 = Kriecheldorf I/1955, 498. Lev. III
- 8 Ö1 Aynı kalıp.
 A8 Nikenin başı fil postu içinde. Hortum yukarı kalkmış ve sonra sola dönmüş, asâya bağlanan diademin uçları sağa dönmüş.
 1. 16,00. Glendining jan. 1951, 257
 2. 15,92 Cat de Luynes 7791
 3. 15,87 Berlin. Prokesch-Osten 1875 Lev. III
 4. 15,87 Londra, BMC s. 1, 1 Lev. I².
 5. ? Hess 1901, 1101.

- 9 Ö2 Korinth miğferli Athena başı sağa, sağ yanak üzerindeki bukle yerinde, saçdan halka; bununla daha yukardaki saç dalgası arasına düşen düğme daha dar ve ince bir dikdörtgen, enseye düşen saçlar, ince üç sıra dalga halinde.
- A1 Aynı kalıp.
1. 15,86 Cambridge Lev. III
  2. 15,79 SNG V. Aulock 6104
  3. 15,74 Glendining 1950 (Halle Sale)
  4. 15,73 Berlin. Imhoof-Blumer.
  5. 15,70 Cat de Luynes 2790
  6. 15,50 Hirsch XXXI (6 Mayıs 1912) 483.
  7. ? Kricheldong 16 (1966), 125
- 10 Ö2 Aynı kalıp.
- A9 Al gibi. değişik taraflar: kralı diademin aynı şekilde fakat bir asâya bağlanmış olması, başta saçların bir rulo şeklinde toplanmış olması, baştaki diademin uçları ensede aşağıya sarkması.
1. 15,606 Fitzwilliam Müzesi, Cambridge Lev. III
  2. 15,85. Satış Kat. 9, R. Myers 172 = Hess/Leu, 1910, 331
- 11 Ö2 Aynı kalıp.
- A10 Nikede sağ kanat görünmüyor, krali diademin uçları sağa kıvrılmış, himationun uçları en fazla A4 e benziyor.
1. 16,05. Londra. BMC s. 2,5 Lev. I, 3; Guide Lev. 44, 13; Hill, Historical Greek Coins s. 168, 100. Lev. III
- 12 Ö2 Aynı kalıp.
- A8 Aynı kalıp.
1. 16,83. Brüksel
  2. 15,86. Weber Cat. 7762
  3. 15,85. Naville IV, 963.
  4. 15,84. Fitzwilliam Mus. Cambridge. Cat. Grose III 315, 9191
  5. 15,78. Paris Lev. IV
  6. 15,75. Sotheby 1896 (Bunburry Coll.) 411.
  7. 15,65. Schlessinger 1935, 1409.
  8. 15,52 Paris
- 13 Ö2 Aynı kalıp.
- A11 Nikede hiton kıvrımları 6, himationunkilerde 4, krali diadem asâya dört defa sarıldıktan sonra uçları sağa dönmüştür.
1. 15,69. Den Haag. Inv. 6414
- 14 Ö2 Aynı kalıp. Lev. IV
- A12 Nikede hiton pilileri 4, himationun sol kol üzerinden aşağı sarkış şekli A10 a benziyor, diadem asâya üç defa dolanmış.
1. 15,96 ANS, New York
  2. 15,84. Brüksel Lev. IV

- 15 Ö2 Aynı kalıp
 A13 Himation kıvrımları fazla, uçları değişik. A7 ye çok benzer.
 1. 15,63. Berlin. Loebbecke.
- 16 Ö2 Aynı kalıp. Lev. IV
 A8 Aynı kalıp.
 1. 15,81 SNG Cop. 94 Lev. IV
- 17 Ö3 Ö2 ye çok benzer, miğferdeki düğmenin altına düşen saç hüzmeleri paralel ve yuvarlak iki çizgi ile gösterilmiş, ense saçları ona benzer şekilde düzenlenmiş.
 A14 Sağ kanat gösterilmemekle beraber, en fazla A9 a benzer.
 1. 15,85. Baranowski 1931 Milano, 749, = Hirsch 19 (1907) 581
- 18 Ö3 Aynı kalıp. Lev. IV
 A8 Aynı kalıp.
 1. 16,70. Oxford.
 2. 15,90 Berlin C. R. Fox. Lev. IV
- 19 Ö3 Aynı kalıp.
 A11 Aynı kalıp.
 1. 16,005 Berlin. Inv. 8648 Lev. IV
 2. ? Bourgy 1932, 259.
- 20 Ö3 Aynı kalıp
 A15 Nikenin sağa d. kabaran hiton kıvrımları 5, himation kıvrımları 5, krali diadem asâya 3 defa dolanmış.
 1. 16,70. Oxford.
 2. 15,82. Berlin. 11363 Lev. V
- 21 Ö3 Aynı kalıp.
 A4 Aynı kalıp.
 1. 15,82. Berlin, Löbbecke Lev. V
- 22 Ö4 Aynı Athena başı, miğferdeki düğme büyük ve yuvarlağa yakın, ense saçları değişik bir şekilde taranmış.
 A16 Nike daha yavaş yürüyor, sağ kanat gösterilmiş, krali diadem asâya kurdele şeklinde bağlanmış.
 1. 15,87. Glendining 1951, 304 (Abbott Coll.)
- 23 Ö4 Aynı kalıp. Lev. V
 A17 Hiton pilileri dört ve arkaya d. daha fazla açılmış, himation uçları en çok A14 Nikesindeki benziyor, asâya bağlı diadem uçları sağa dönük.
 1. 15,90. ANS, New York Lev. V
- 24 Ö4a Ö4 ile aynı kalıp, fakat sorguç uçlarının üst kısmındaki boşluğa AΔ şeklindeki monogram yerleştirilmiş.
 A17a A17 ile aynı kalıp, fakat sonradan asâ ile Nike arasına IB (= 12) ilâve edilmiş.
 1. 15,94. Londra. BMC Galatia... 2, 3. Lev. V

- 25 Ö_{4a} Aynı kalıp.
A8 Aynı kalıp.
1. 15,87. Londra. BMC Galatia... s. 2, 2. Lev. V.
2. 15,82. Naville I (1920 Pozzi) 2902.
- 26 Ö_{4a} Aynı kalıp.
A18 Nikede sağ kanat da gösterilmiş, hiton pilileri 4 genel hatlarıyla A₉ a benzer: 1B
1. 16,10. Rosenberg 72/1933, 704.
2. 15,98. Fitzwilliam Mus. Macclean Coll. Cambridge Lev. V
- 27 Ö_{4a} Aynı kalıp.
A19 Genel çizgileriyle A 18 e benzer, himation uçları başka, hiton eteğinde bir pili fazla: 1B
1. 15,79. Münih. Lev. VI
- 28 Ö_{4a} Aynı kalıp.
A20 Diadem asâya üç defa dolanmış: 1B
1. 15,40. Vinchon (22 Mayıs 1959) 578. Lev. VI
- 29 Ö₅ Athena miğferindeki düğme ince dikdörtgen, yanda yanak üzerinde üç bukle, ense saçları karışık dalgalı, soldan aynı monogram.
A19 Aynı kalıp.
1. 15,83 Berlin. Inv. 8883 Lev. VI
- 30 Ö₅ Aynı kalıp.
A21 A18 e çok benziyor.
1. 16,02. ANS, New York Lev. VI
2. 16. Egger XLVI (1914) (Coll. Prowe) 2335
3. 15,89. Cahn 66/1930, 355.
4. 15,79, SNC. v. Aulock 6105. ex Glendining 1951 (Abbott Sale) 305
- 31 Ö₅ Aynı kalıp.
A22 A21 e çok benzer, yalnız himation uçları iki parçadır.
1. 15,5. Coll v. Aulock. SNG V. Avlock da yok. Lev. VI
- 32 Ö₅ Aynı kalıp.
A23 Nike'de sağ kanat gösterilmemiş, asâya bağlanan kralî diademin uçları sola dönük.
1. 16,39. Londra. BMC Galatia... s. 2, 4
2. 15,85. Paris. Lev. VI
- 33 Ö₅ Aynı kalıp.
A24 A23 e benziyor, yalnız himation dört kıvrımlı.
1. 16,12. Berlin. Dannenberg
2. 15,843. Fitzwilliam Mus. Macclean Coll. Cambridge.
- 34 Ö₅ Aynı kalıp. Lev. VII
A25 Nike'nin hiton kıvrımı altı ve arkaya d. daha çok kabarıyor, asâya sarılan diademin uçları sağa dönük.
1. 15,92. Cat de Luynes 2789
2. ? Vinchon 1971, 166 Lev. VII

- 35 Ö5 Aynı kalıp.
A26 Diadem asâya üç defa sarılmış, himation beş kıvrımlı.
1. 16,08. Berlin. Imhoof-Blumer 1900. Lev. VII
2. 15,89. Naville V, 2778.
3. 15,70. Hirsch XXV/1909, 2829, Lev. XXXII.
- 36 Ö6 Athena sağa, ΔΔ monogramı aynı yerde, saçlar daha basit taranmış, sağ yanak Ö5 deki gibi, çok geniş, burun daha uzun, dudaklar kapalı, çene ince ve dışarıya d. uzamış.
A22 Aynı kalıp.
1. 16,51. Chulman 1966, 1270
2. 16,04. Hess 207 (1931) 628
3. 16,00. Berlin. C. R. Fox 1873
4. 15,98. Naville XII, Lev. 56, 1939
5. 15,94. Glendining 1961, Lockett XII. 2542.
6. 15,5. Den Haag. Inv. 6413. Lev. VII
7. Münzhandlung. Basel X/1938, 364
- 37 Ö6 Aynı kalıp.
A27 A22 e benzer, aynı yerde: IB.
1. 16,01. SNG Cop. 95.
2. 15,94. Naville VII/1924, 1656 = Benson (1909), 752
3. 15,82. Paris. Rev. Numis. 1963, Lev. VI 11 Lev. VII
4. 15,8. Coll. Barrachin 1924, 244.
- 38 Ö6 Aynı kalıp.
A28 Nikede sağ kanat yok. Asâ diademinin uçları sağa dönük.
1. 16,04. Naville XII, 1938 = Helbing Nachf. 1928, 4053 = Clendining 4/1955, 543 = Hess 1917, 1649. Lev. VII
- 39 Ö6 Aynı kalıp.
A29 A28 e benzer, yalnız diademin uçları sağa. IB. sağ kanat görünmüyor.
1. 15,80. Hirsch XXXIV (1914) 499
2. 15,77. Naville XV 1939, 1049 Coll. Woodward.
3. 15,72. Sotheby 1909 (Benson) 752 Lev. VII
- 40 Ö6 Aynı kalıp.
A30 A28 e benzer.
1. 16,05. Cahn 61/1928, 157. Lev. V.
2. 15,795. Berlin. Loebbecke.
3. 15,74. Hirsch XIII/1905, (Rhusopolos), 4403. Lev. VII
- 41 Ö6 Aynı kalıp.
A31 Nike A30 a benzer, yalnız diadem asâya dört defa dolanmış ve sonra uçlar ilk defa sola dönmüş.
1. 16,02. Berlin. C. R. Fox. Lev. VIII
- 42 Ö6 Aynı kalıp.
A32 A31 e benzer.
1. 15,70. Coll. v. Aulock. SNG V. Anlock'da mevcut değil.
- 43 Ö6 Aynı kalıp. Lev. VIII
A33 Genellikle bir evvelkine benzer.
1. ? Hamburger 1929, 404 Lev. VIII

LEVHALARIN AÇIKLANMASI

Lev.	I	No.	Yeri	No.	Yeri
		A	V. Aulock	17	Baranovski 1931 Milano
		B	Londra	18	Berlin
		C	Tübingen	19	Berlin
		D	Berry	V 20	Berlin
		E	New York	21	Berlin
		F	Londra	22	Corlendinging 1951, 304
		G	Oxford	23	New York
		H	Leningrad	24	Londra. BMC 2, 3
II	I		Frankfurt	25	Londra
		K	Brüksel	26	Cambridge
		L	Berlin	VI 27	Münih
		M	Londra	28	Vinschon 1959
		N	Paris	29	Berlin
		O	Berlin	30	New York
		1	Londra	31	evvelce Coll. v. Aulock
		2	Berlin	32	Londra. BMC 2, 4
		3	Berlin	VII 33	Cambridge
III	4		Vatikan	34	Kat. Duc de Luynes 2789
		5	Den Haag	35	Naville V 2778
		6	Oxford	36	Glendining 1961, 2542
		7	Naville V, 2779	37	Naville VII/1939, 1656
		8	Berlin	38	Naville XII, 1938
		9	Cambridge	39	Naville XV, 1049
		10	Cambridge	40	Hirsch XIII, 4403
		11	Londra	VIII 41	Berlin
IV	12		Cambridge	42	SNG V. Anlock'da mevcud değil.
		13	Den Haag	43	Hamburger 1929, 404
		14	Brüksel	a	Glendining 1961, Lockett 12, 2765
		15	Berlin	b	Guide to the Principal Coins the Greeks. 27,7.
		16	Kopenhag	c	Glendining 1961, Lockett 12, 2772
				d	Hill, Historical Greek Coins 65
				e	Kress 92/1952, 322
				f	Glendining 1952, 2475
				A8	= No. 8 Berlin

